

การพัฒนาารูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย Instructional Model Development of Peace Studies in Thai Higher Education Institutions

สมิทธิรักษ์ จันทรักษ์¹ ลุยง วีระนาวิณ² ธีรศักดิ์ อุ่่นอารมณณ์เลิศ³ และนรินทร์ สังข์รักษา⁴

Smithirak Jantarak¹, Luyong Veranavin², Thirasak Unaromlert³ and Narin Sungrugsa⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ **ประการแรก** เพื่อศึกษาแนวทางการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน สถาบันอุดมศึกษาไทย และ**ประการที่สอง** การพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษา วิธีการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน สถาบันอุดมศึกษาไทย โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and development) ดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 (R₁) การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 2 (D₁) การพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษา ขั้นตอนที่ 3 (R₂) การทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษา และขั้นตอนที่ 4 (D₂) การปรับปรุงรูปแบบการสอนสันติศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญสันติศึกษา จำนวน 20 คน 2) อาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา จำนวน 9 คน และ 3) กลุ่มทดลอง ได้แก่ นักศึกษารายวิชาการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล และรายวิชาการจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์จำนวน 113 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบบันทึกประสบการณ์การเรียนรู้ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบประเมินผลผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติบรรยายเชิงพรรณนาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าร้อยละ และค่าสถิติทดสอบที่ ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษาแนวทางการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย พบว่า การสอนสันติศึกษาควรมีรูปแบบการสอนแบบบูรณาการที่มุ่งเน้นการสอนคุณสมบัติ “สันติภายใน”แก่นักศึกษา เพื่อนำไปสู่การเกิด “สันติภายนอก” และพบปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย จำนวน 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ คุณสมบัติ “สันติภายใน” ของนักศึกษา 2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา กิจกรรม รูปแบบ วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน 3) ปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ บรรยากาศสภาพแวดล้อมและโครงสร้างทางการศึกษา

2. รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่วิจัยและพัฒนาขึ้นเรียกว่า “PEACE model” มี 11 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหาการสอน 4) วิธีการสอน 5) ขั้นตอนการสอน 6) สื่อการสอน 7) การประเมินผล 8) บริบทที่เกี่ยวข้อง 9) ระบบการสนับสนุนและการพัฒนา 10) บทบาทอาจารย์ผู้สอน ผู้เรียน และวิทยากร และ 11) เงื่อนไขการนำไปใช้ผลการทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยพบว่า กลุ่มทดลองมีความรู้ด้านสันติศึกษาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนเจตคติต่อวิชาสันติศึกษา และนักศึกษามีความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และผลการถอดบทเรียนการสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการสอนสันติศึกษา อาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาได้รับรองรูปแบบ

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² ปร.ด. (ปรัชญา) อาจารย์ ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

³ ปร.ด. (พัฒนศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

⁴ ด.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์) รองศาสตราจารย์ ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
รับต้นฉบับ 18 สิงหาคม 2557 รับลงพิมพ์ 14 ตุลาคม 2557

การสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย และมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยทุกขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ : รูปแบบการสอน ; สันติศึกษา ; อุดมศึกษา

ABSTRACT

The objectives of this research were to 1) study instructional peace studies in Thai higher education institutions and 2) develop an instructional model for peace studies in Thai higher education institutions, named "PEACE Model."

The research methods were comprised of four phases : Phase 1 (R₁): documentary research-in-depth interviews and participant observation. Phase 2 (D₁): research and development of an instructional model for peace studies. Phase 3 (R₂): test the instructional model for peace studies in the classroom. Phase 4 (D₂): adjust, improve, and further develop the instructional model for peace studies. The informants, selected by purposive selection, were divided into three groups: 1) participants interviewed in depth and observed by twenty experts. 2) participants interviewed in depth and observed in focus groups by nine teachers. 3) participants tested the instructional model for peace studies with 113 students in the "Conflict Transformation" course at Mahidol University and the "Conflict Management in Daily Life" course at Panyapiwat Institute of Management.

The research instruments included an in-depth interview record, a participant observation record, an experiential learning journal record, a focus groups record, and an evaluation form of student characteristics. The data was evaluated, focusing on content analysis, mean, standard deviation, percentage, and t-test dependence.

The results of the research were as follows:

1. The integration instructional model for instructional peace studies focused on teaching inner peace within the students, taking external factors into account. The following variables affected the course: 1) internal factors: the students' inner peace; 2) external factors: peace studies instructors, activities, models, and teaching procedures; 3) supporting factors: atmosphere and educational structure.

2. The results determined that the developed instructional model for peace studies, PEACE Model, consists of eleven major components: 1) principle, 2) objective, 3) teaching content, 4) teaching means, 5) teaching stages, 6) instructional media, 7) evaluation, 8) related context, 9) support development system, 10) role of instructors, students, and experts, and 11) related conditions.

Results showed that the experimental group felt a level of peace in the post-test evaluation over the pre-test evaluation by 0.01. Moreover, the students' satisfaction was "High" with the instructional model for peace studies and "Average" with the abilities of conflict management. Furthermore, the focus groups and the instructors of peace studies were both satisfied with the model at a "High" level and accepted the instructional model for peace studies in Thai higher education.

Keywords : Model Studies ; Peace Studies ; Higher Education

บทนำ

จากสถิติและข้อมูลความรุนแรงของหน่วยงานของรัฐ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นในสถาบันครอบครัว สถานศึกษา สถานที่ทำงาน ชุมชนทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง จนอาจกล่าวสรุปได้ว่า ปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงในสังคมไทยมีจำนวนมากมายและกลายเป็นปัญหา ระดับชาติ ที่เป็นตัวถ่วงในการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน หลากหลายมิติ เช่น มิติทางความมั่นคง การเมือง สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ฯลฯ หรือเป็นความผิดพลาดทางโครงสร้าง ได้แก่ ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural violence) ตลอดจนโครงสร้างเชิงพุทธที่พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่กลับมีความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมแอบแฝงอยู่ตามแนวคิดของโยฮัน กัลตุง (2538: 153) และสอดคล้องกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538 : 1 - 3) กล่าวว่า โครงสร้างวัฒนธรรมไทยร่วมสมัยและโครงสร้างระบบการศึกษา มีความอ่อนแอ อยู่ในขั้นวิกฤติในการจัดการความขัดแย้งและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นเรื่องไม่ได้ไม่มีการยกย่องให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะความขัดแย้งกับผู้อื่นจึงเกิดความผิดหวัง ความเจ็บปวดแค้นที่ใช้อุดหนุนดกกลับประนีประนอมยอมตามต่อหน้าจะไม่แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างให้ปรากฏบ่อยครั้งกลับแสดงความยินดีคำชมสนทนินแต่เบลอคนไทยจึงเก็บกดความขัดแย้งไว้จะแสดงออกกลับหลังด้วยการนิทาแตกดันไม่ร่วมมือทำให้องค์กรอ่อนแอและเกิดความเจ็บปวดทางใจทางอารมณ์ มีตั้งแต่หนักได้ถึงขั้นหนักไม่ได้จึงใช้อาวุธทำร้ายให้ตายดับกันไปข้างหนึ่งสังคมไทยจึงดูเป็นสังคมที่สงบสันติแต่พร้อมจะใช้ความรุนแรงดั่งนั้นต้องสร้างค่านิยมสันติวิธีตั้งแตระดับอนุบาลถึงระดับมหาวิทยาลัย

จากความสำคัญในการจัดการศึกษาสันติศึกษาดังกล่าว คณะรัฐมนตรีได้มีมติที่ประชุม เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2548 เห็นชอบตามมติคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอรัฐมนตรีคณะที่ 7 ฝ่ายกฎหมายพลังงานระบบราชการและประชาสัมพันธ์ อ้างจากหนังสือของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ นร0504/18022 (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2548) เห็นชอบให้จัดตั้งศูนย์สันติวิธีหรือศูนย์สันติศึกษาขึ้นในมหาวิทยาลัย เพื่อบรรจุเรื่องการขัดความ

ขัดแย้งเป็นหลักสูตรหนึ่งของมหาวิทยาลัยและจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรอิสระเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งและไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับรายงานประจำปีของคณะอนุกรรมการการดำเนินกิจกรรมการสร้างรายวิชาและการจัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนานิสิต นักศึกษาเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย คณะอนุกรรมการการดำเนินกิจกรรมการสร้างรายวิชาและการจัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษานักศึกษาเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2554 : 5) ได้สรุปไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปตามหลักสูตรระดับปริญญาตรี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ควรมีการสร้างหลักสูตรและเปิดรายวิชาที่มีความทันสมัย เหมาะสมกับเหตุการณ์หรือบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน และรองรับสิ่งที่เกิดขึ้นและเกิดผลกระทบต่อสังคมไทยในอนาคต ในรายวิชาที่มหาวิทยาลัยควรนำไปพิจารณาเปิดการเรียนการสอน ได้แก่ รายวิชาเกี่ยวกับ การเป็นพลเมืองโลกและพลเมืองที่ดี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สันติศึกษาหรือสันติภาพ การป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติ อาเซียนศึกษา และการเรียนรู้สู่จิตสำนึกที่ดี เช่น การพัฒนาจิต จิตตปัญญาศึกษา เป็นต้น ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนด้านสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาปรากฏมีมหาวิทยาลัยทั้งมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาสันติศึกษา (Peace studies) ในระดับปริญญาตรีนั้นมีสัดส่วนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสถาบันอุดมศึกษาไทยทั่วประเทศ

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย” เพื่อศึกษา ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสันติศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ดำเนินการอยู่ และเพื่อวิจัยและพัฒนาารูปแบบการสอนสันติศึกษา วิธีการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ และมหาวิทยาลัย เอกชน สถาบันอุดมศึกษาไทย โดยสนใจที่จะศึกษาทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย หมวดวิชาศึกษาทั่วไปและหมวดวิชาเลือกเสรี ระดับปริญญาตรีในรายวิชาการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล และรายวิชาการจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน สถาบันการ

จัดการปัญญาวิวัฒน์ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัยทำให้ได้รูปแบบการสอนและกระบวนการเรียนการสอนตามแนวสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สถาบันต่าง ๆ สามารถนำไปปรับใช้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการศึกษาก่อนในการเสริมสร้างบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสันติภาพ สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง และการลดความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน สถาบันอุดมศึกษาไทย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษา วิธีการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน สถาบันอุดมศึกษาไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. เนื้อหาการวิจัย

1.1 ศึกษาความรู้สันติศึกษาจากหน่วยงานด้านสันติศึกษาและสันติวิธีในสถาบันอุดมศึกษาไทย จำนวน 8 หน่วยงาน และหน่วยงานสันติศึกษาและสันติวิธีสังกัดสำนัก งานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 1 หน่วยงาน ได้แก่ สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น สถาบันศาสนา วัฒนธรรมและสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์ศึกษาสิทธิมนุษยชนและสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์สันติวิธีและธรรมภิบาลนักศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ และสำนักสันติวิธีและธรรมภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

1.2 ศึกษาการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษา ระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษาไทย จำนวน 15 รายวิชา จากมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 8 แห่ง และมหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ รายวิชาการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งโดยสันติวิธีและรายวิชาสังคม สงครามและสันติ มหาวิทยาลัยมหิดล รายวิชามนุษย์กับสันติภาพและรายวิชาสันติศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายวิชามนุษย์กับสันติภาพ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รายวิชาวิชาสันติภาพและความสมานฉันท์ มหาวิทยาลัยพายัพ รายวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง รายวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม รายวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ รายวิชาความเป็นธรรมทางสังคมและสันติภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร รายวิชาการจัดการความขัดแย้ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รายวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ รายวิชาสันติภาพศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม รายวิชาการจัดการความขัดแย้ง มหาวิทยาลัยขอนแก่น รายวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยฟาฏอนี และรายวิชาการจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน สถาบันการจัดการปัญญาวิวัฒน์

1.3 ศึกษาการพัฒนาแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยในมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 1 รายวิชา และมหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 1 รายวิชา ได้แก่ รายวิชาการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งโดยสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล และรายวิชาการจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน สถาบันการจัดการปัญญาวิวัฒน์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and development) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 (R₁) การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา ผู้เรียนสันติศึกษา และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา จำนวน 29 คน นักศึกษา รายวิชาสันติศึกษาจากชั้นเรียนรายวิชาการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งโดยสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 8 คน และนักศึกษารายวิชาการจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน สถาบันการจัดการปัญญาวิวัฒน์ จำนวน 8 คน ประจําภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2556 รวมจำนวน 16 คน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาหน่วยงานด้านสันติวิธีในสถาบันอุดมศึกษาไทย จำนวน 8 หน่วยงาน และหน่วยงานสันติศึกษาและสันติวิธีสังกัดสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 1 หน่วยงาน ได้แก่ สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สถาบันสันติศึกษา

มหาวิทยาลัยขอนแก่น สถาบันศาสนา วัฒนธรรมและสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์ศึกษาสิทธิมนุษยชนและสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาลนักศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต และสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้าเพื่อให้ได้ข้อมูลแนวคิดเกี่ยวกับสันติศึกษา แนวทางการจัดการศึกษา กระบวนการเรียนรู้แบบสันติศึกษาและปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการศึกษาแบบสันติศึกษาในสถาบันการศึกษาในประเทศไทย

ขั้นตอนที่ 2 (D₁) การพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษา
 โดยการจัดการสนทนากลุ่มผู้สอนรายวิชาด้านสันติศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหิดล และสถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ จำนวน 8 คน เพื่อยกร่างและออกแบบรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย เรียกว่า รูปแบบการสอน "PEACE model" เพื่อนำไปใช้สอนในชั้นเรียนรายวิชาสันติศึกษาที่เลือกเป็นกรณีตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 3 (R₂) การทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษา
 โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในชั้นเรียนรายวิชาสันติศึกษาที่เลือกเป็นกรณีตัวอย่างเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรี นักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล และนักศึกษารายวิชาการจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ ประจำปีการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 113 คน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบูรณาการข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกประสบการณ์การเรียนรู้ และข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบวัดความรู้สันติศึกษา แบบวัดความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง แบบวัดเจตคติต่อวิชาสันติศึกษา และแบบประเมินผลความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 (D₂) การปรับปรุงรูปแบบการสอนสันติศึกษา
 โดยการถอดบทเรียนจากการจัดการสนทนากลุ่มอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา จากมหาวิทยาลัยมหิดล และสถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ จำนวน 8 คน เพื่อประเมินและพัฒนารูปแบบและขอข้อเสนอแนะต่อผลการวิจัย สรุปผลการวิจัยและจัดทำ

รายงานการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านสันติศึกษา ประกอบด้วยผู้บริหารหน่วยงานสันติศึกษา จำนวน 9 แห่ง ผู้บริหารมหาวิทยาลัยศึกษาทั่วไป สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ระดับปริญญาตรี จำนวน 15 แห่ง และผู้เชี่ยวชาญสันติศึกษาหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 10 แห่ง

1.2 กลุ่มอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา เป็นอาจารย์ผู้สอนรายวิชาสันติศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ระดับปริญญาตรี ในมหาวิทยาลัยศึกษาทั่วไปและมหาวิทยาลัยเลือกเสรี ประจำปีการศึกษา 2556 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 20 คน

1.3 กลุ่มการทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษา เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ประจำปีการศึกษา 2556 จำนวน 250 คน และนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ ประจำปีการศึกษา 2556 จำนวน 100 คน

2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านสันติศึกษา จำนวน 20 คน ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการคัดเลือกผู้บริหารหน่วยงานสันติศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านสันติศึกษาที่มีประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถทางด้านสันติศึกษา มีผลงานเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี ประกอบด้วย ผู้บริหารหน่วยงานสันติศึกษา จำนวน 8 คน ผู้บริหารมหาวิทยาลัยศึกษาทั่วไป สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ระดับปริญญาตรี จำนวน 7 คน และผู้เชี่ยวชาญสันติศึกษาจากหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 5 คน

2.2 กลุ่มอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา เป็นอาจารย์ ผู้สอนรายวิชาสันติศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ระดับปริญญาตรี ในมหาวิทยาลัย

ศึกษาทั่วไปและหมวดวิชาเลือกเสรี ประจำปีการศึกษา 2556 ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการคัดเลือกจากอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาที่มีประสบการณ์ในการสอนรายวิชาสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ไม่น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 9 คน

2.3 กลุ่มการทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย เป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ประจำปีการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2556 ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่ายโดยใช้ห้องเรียนวิชาสันติศึกษาเป็นหน่วยในการสุ่ม จำนวน 78 คน และนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ ประจำปีการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2556 ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่ายโดยใช้ห้องเรียนวิชาสันติศึกษาเป็นหน่วยในการสุ่ม จำนวน 35 คน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แบบวัดความรู้สันติศึกษาของนักศึกษา จำนวน 52 ข้อ
2. แบบวัดเจตคติด้านสันติศึกษา เป็นแบบประเมินเจตคติจำนวน 39 ข้อ
3. แบบวัดความสามารถในการจัดการความขัดแย้งของนักศึกษา จากการประเมินของอาจารย์ผู้สอนและผู้วิจัย จำนวน 17 ข้อ
4. แบบวัดความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย จำนวน 15 ข้อ
5. แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) เป็นแบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยต่อการสอนตามรูปแบบการสอนสันติศึกษาของอาจารย์ผู้สอน และนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง
6. แบบบันทึกประสบการณ์ การเรียนรู้ (Experiential learning journal)
7. แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยต่อการสอน

ตามรูปแบบการสอนสันติศึกษาของผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ผู้สอน และนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง

8. แบบบันทึกการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นแบบบันทึกการจัดสนทนากลุ่ม ของผู้วิจัยต่อการสอนตามรูปแบบการสอนสันติศึกษาของผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ผู้สอน และนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง

9. แบบประเมินผลรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย จำนวน 17 ข้อ จากการประเมินของอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิด้านสันติศึกษา

เครื่องมือและประเมินดังกล่าว มีรายละเอียดของการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกการสรุปข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการเขียนบันทึกประสบการณ์การเรียนรู้ (Experiential learning journal)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จากการใช้แบบทดสอบต่าง ๆ กับนักศึกษากลุ่มทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ แบบวัดความรู้ด้านสันติศึกษา แบบวัดเจตคติต่อวิชาสันติศึกษา แบบความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง และแบบประเมินผลความพึงพอใจของนักศึกษาต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย และแบบประเมินผลรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยของอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. วิเคราะห์การพัฒนาารูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย สรุปข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการเขียนบันทึกประสบการณ์การเรียนรู้ ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Denzin, 1978 : 293 - 304) ด้วยวิธีการบรรยายเชิง

พรรณนา ดังนี้

1.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการเขียนบันทึกประสบการณ์การเรียนรู้

1.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) การตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล โดยพิจารณาจากเวลา สถานที่ และบุคคล

1.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory triangulation) การใช้ทฤษฎีประกอบหลายมุมมอง เพื่อตรวจสอบว่าการใช้แนวคิดทฤษฎีว่ามีผลต่อการตีความข้อมูลแตกต่างกันหรือไม่

2. วิเคราะห์ความรู้ด้านสันติศึกษาจากแบบวัดความรู้ด้านสันติศึกษาของนักศึกษาในกลุ่มทดลองโดยใช้ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าร้อยละ (%) และเปรียบเทียบความรู้ด้านสันติศึกษาก่อนและหลังการทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษา t-test (Dependent samples)

3. วิเคราะห์เจตคติต่อวิชาสันติศึกษา ความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง และความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษาของนักศึกษาในกลุ่มทดลอง จากแบบวัดเจตคติต่อวิชาสันติศึกษา แบบวัดความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง และแบบวัดความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และประมวลข้อสรุปจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

4. วิเคราะห์ถอดบทเรียนการเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) การสนทนากลุ่มกับอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษา หลังการทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยเสร็จสิ้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

5. วิเคราะห์การประเมินผลรูปแบบการสอนสันติศึกษาโดยอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา จากแบบประเมินผลรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยใช้ค่าเฉลี่ย

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน มาวิเคราะห์และประมวลข้อสรุปจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีดังนี้

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล การวิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย” มีประเด็นสำคัญ จำนวน 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลพื้นฐานและสถานการณ์เกี่ยวกับการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย จากข้อมูลการวิจัยนี้ พบว่าการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปและหมวดวิชาเลือกเสรี ระดับปริญญาตรี มีจำนวน 16 รายวิชา จากมหาวิทยาลัยจำนวน 14 แห่ง จากจำนวนสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมดจำนวน 173 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 8.09 แสดงให้เห็นว่า การสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการที่เปิดการเรียนการสอนเป็นรายวิชาหมวดวิชาศึกษาทั่วไป และหมวดวิชาเลือกเสรี มีจำนวนน้อยมากซึ่งไม่สอดคล้องกับปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงในสังคมไทย ที่หน่วยงานรัฐ และหน่วยงานเอกชนมีข้อมูลปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงในสังคมไทย ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถานที่ทำงาน สังคม และประเทศ

2.2 แนวทางการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชนสถาบันอุดมศึกษาไทยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญด้านสันติศึกษา จำนวน 20 คน และสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนรายวิชาสันติศึกษา จำนวน 9 คนเกี่ยวกับรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย พบว่าผู้เชี่ยวชาญ และอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาได้นำเสนอรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบการสอน (ทิศนา แคมมณี, 2548 : 222 - 272) ได้แก่ กลุ่มที่ 1 รูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Cognitive domain) กลุ่มที่ 2 รูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective domain) กลุ่มที่ 3 รูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย (Psycho - motor domain) กลุ่มที่ 4 รูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะกระบวนการ (Process

skills) และกลุ่มที่ 5 รูปแบบการสอนที่เน้นการบูรณาการ (Integration) รูปแบบการสอนต่าง ๆ ของผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา จะมีหลักการสอน วัตถุประสงค์ วิธีการสอนและขั้นตอนการสอนที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับจุดเน้นตามรูปแบบการสอนของแต่ละท่าน แม้จะมีการแบ่งกลุ่มรูปแบบการสอนต่าง ๆ ออกเป็น 5 กลุ่มดังกล่าว แต่ก็ไม่ได้แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญ และอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา ยึดถือรูปแบบการสอนนั้น ๆ แบบตายตัว โดยส่วนใหญ่ทุกคนเน้นการใช้สื่อการสอนต่าง ๆ ที่ทันสมัยเหมาะสมกับผู้เรียนระดับปริญญาตรี พร้อมทั้งจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนให้เหมาะสมตลอดเวลาซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะที่เน้นการบูรณาการ (Integration) ซึ่งเป็นรูปแบบการสอนที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดการบูรณาการทั้งด้านเนื้อหาสาระ วิธีการ และรูปแบบ

นอกจากนั้น ยังพบว่า มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย จำนวน 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการจัดการศึกษาแบบสันติศึกษา ได้แก่ คุณสมบัติ "สันติภายใน" ของนักศึกษาจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้แบบสันติศึกษา หากนักศึกษาได้รับความรู้ ความเข้าใจ และฝึกทักษะดังกล่าวจะทำให้การจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาประสบความสำเร็จ บรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่ายขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาพรหม ฐมมหาโส (2547 : 61) กล่าวว่า การมีสันติภาพภายใน (Internal peace) เป็นสภาวะที่สภาพจิตใจที่หลุดพ้นจากพันธนาการของกิเลส หรือการครอบงำของสิ่งต่าง ๆ อันเป็นสภาพจิตใจที่ไร้ความขัดแย้ง ความรุนแรงทุกชนิด 2) ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดการศึกษาแบบสันติศึกษา ได้แก่ ตัวอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา กิจกรรม รูปแบบ วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้แบบสันติศึกษา หากอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษามีการออกแบบการเรียนการสอน กิจกรรม รูปแบบการสอน วิธีการและกระบวนการสอนได้อย่างหลากหลาย เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนย่อมส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่าย และ 3) ปัจจัยเกื้อหนุนที่มีผลต่อการจัดการศึกษาแบบสันติศึกษา ได้แก่ บรรยากาศสภาพแวดล้อม และโครงสร้างทางการศึกษาที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้แบบสันติศึกษา หากสถาบันอุดมศึกษามีการจัดสภาพแวดล้อมที่ดี ทั้งสภาพแวดล้อมภายนอกชั้นเรียน และสภาพภายในชั้นเรียนที่เอื้อต่อ

การเรียนรู้ที่ยืดผู้เรียนเป็นสำคัญ และผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาคำตอบด้วยตนเอง จะส่งผลดีต่อการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษา และโครงสร้างทางการศึกษาที่เปิดโอกาสให้มีการเปิดรายวิชาสันติศึกษาในหลักสูตรหมวดวิชาศึกษาทั่วไปหรือหมวดวิชาเลือกเสรีตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแก่นักศึกษาระดับปริญญาตรีได้เรียนอย่างแพร่หลายย่อมส่งผลต่อการเปิดพื้นที่สันติวิธีแก่นักศึกษาที่จะออกไปเป็นบัณฑิตที่ดีของสังคมต่อไปในอนาคตในสายวิชาชีพต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับ ไพฑูรย์ ลินลารัตน์ (2553 : 105-108) กล่าวว่า กลยุทธ์การสอนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษานั้น ครูและผู้บริหารต้องจัดแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายมากขึ้น การวางแผนและออกแบบสถาบันให้มี สถานที่ บริการ หลักสูตร เวลา สิ่งแวดล้อม และงบประมาณเหล่านี้จะต้องสอดคล้องสนองตอบต่อผู้เรียนเป็นสำคัญและผู้เรียนจะเป็นผู้แสวงหาคำตอบด้วยตนเอง

2.3 การพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษา วิธีการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยเอกชน สถาบันอุดมศึกษาไทย รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่วิจัยและพัฒนาขึ้นมีลักษณะบูรณาการ (Integration) มีความยืดหยุ่นในการนำไปใช้สูง เพราะแต่ละสถาบันมีคำอธิบายรายวิชาและเนื้อหาที่แตกต่างกัน แต่โดยหลักการและวัตถุประสงค์การสอนสันติศึกษามุ่งเน้นการให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ด้านสันติศึกษา ได้แก่ สันติภาพ ความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติวิธี และการจัดการความขัดแย้ง โดยสันติวิธีที่มุ่งเน้นการสอน "สันติภายใน" (Internal peace) แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ เรียกรูปแบบการสอนนี้ว่า "PEACE model" มีองค์ประกอบสำคัญ จำนวน 11 องค์ประกอบมีวิธีการใช้โดยการศึกษา) หลักการสอนสันติศึกษา 2) วัตถุประสงค์การสอนสันติศึกษา 3) เนื้อหาการสอนสันติศึกษา 4) วิธีการสอนสันติศึกษา 5) ขั้นตอนการสอนสันติศึกษา 6) สื่อการสอนสันติศึกษา 7) การประเมินผลการสอนสันติศึกษา 8) บริบทที่เกี่ยวข้องกับการสอนสันติศึกษา 9) บทบาทผู้สอน ผู้เรียน และวิทยากรสันติศึกษา 10) ระบบการสนับสนุนและการพัฒนาอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา และ 11) เงื่อนไขในการนำรูปแบบการสอนสันติศึกษาไปใช้ ผลการทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษาในชั้นเรียน พบว่าหลังการทดลองใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย มีผลการประเมินผลการสอนนักศึกษาจากการทดสอบแบบ

ประเมินผลต่าง ๆ ดังนี้

ความรู้ด้านสันติศึกษา โดยการทดสอบแบบวัดความรู้ด้านสันติศึกษา พบว่า นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจสันติศึกษา และการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี หลังการใช้รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย นักศึกษามีความรู้สันติศึกษาสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เจตคติต่อวิชาสันติศึกษา โดยการทดสอบแบบวัดเจตคติต่อวิชาสันติศึกษา พบว่า นักศึกษามีทำที่ความรู้สึก ความคิด และอารมณ์ที่มีต่อความขัดแย้ง และความรุนแรง และการจัดการความขัดแย้งในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.18

ด้านความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษา โดยการทดสอบแบบวัดความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษา พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจของผู้เรียนต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษาในชั้นเรียน ทั้งตัวอาจารย์ผู้สอน วิธีการสอน เทคนิคการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.08 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.08

ด้านความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง โดยการทดสอบแบบวัดความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง พบว่า นักศึกษามีความสามารถในการแสดงความคิดเห็น การแสดงความรู้สึก อารมณ์ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดความขัดแย้ง และสามารถจัดการควบคุมความคิดเห็น การแสดงออกทางความรู้สึก - อารมณ์ และการกระทำต่าง ๆ ไม่ให้เกิดความขัดแย้งได้ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.16 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.87 เนื่องจากประสบปัญหา

ด้านเวลาในการสอนจากปัญหาการชุมนุมทางการเมือง มีการหยุดเรียนบ่อยครั้ง ทำให้อาจารย์ผู้สอนไม่ได้สอนกรณีศึกษา ความขัดแย้งเพื่อวัดความสามารถในการจัดการความขัดแย้งแก่นักศึกษา ผลการประเมินจึงอยู่ในระดับปานกลางแสดงให้เห็นว่า การพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา หรือรูปแบบการสอน "PEACE Model" สามารถทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะสันติศึกษาสูงขึ้น ทั้งด้านความรู้สันติศึกษา เจตคติที่มีต่อวิชาสันติศึกษา ความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง และความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ ทิศนา แชมมณี (2556 : 224) กล่าวว่า รูปแบบการสอนที่จะเกิดประโยชน์ต่อครูอาจารย์ส่วนใหญ่และมีโอกาสนำไปใช้ได้ นั้น มีแก่นสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ ทฤษฎีหรือหลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ กระบวนการของรูปแบบ และผลที่จะได้จากรูปแบบ ซึ่งอาจารย์ผู้สอนสามารถออกแบบรูปแบบการสอนไปพัฒนาทั้งทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย รวมทั้งกระบวนการพัฒนาสติปัญญา อยู่ที่จุดเน้นของรูปแบบการสอนนั้น ๆ นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับอาร์เรนด์ (Arend, 1997 : 7) ได้กล่าวว่า รูปแบบการสอนที่ดีนั้นควรมี องค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ หลักการตามทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการสอน ผลการเรียนรู้ที่ต้องการวิธีสอนที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบการสอน และสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนที่จะนำไปสู่ผลการเรียนรู้ที่ต้องการ รายละเอียดรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย หรือรูปแบบการสอน "PEACE model" ปรากฏดังแผนภูมิที่ 1 แสดงรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ดังนี้

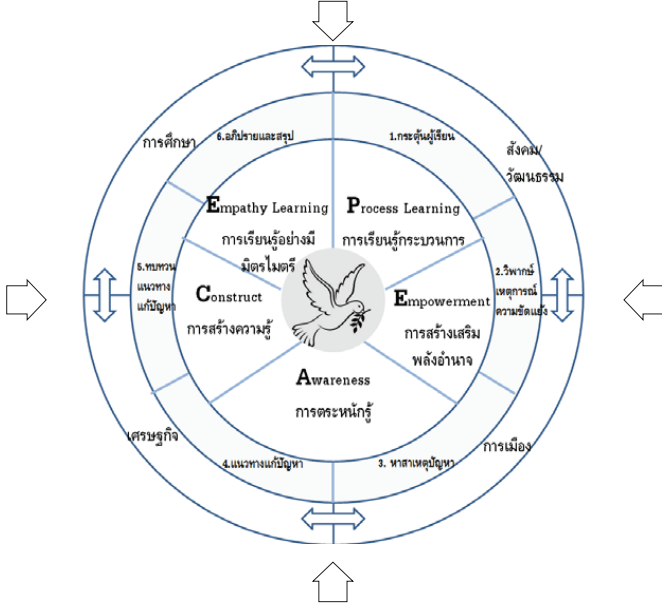
รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย“PEACE model”

หลักการ : วิชาสันติศึกษาเป็นศาสตร์วิชาที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Multidisciplinary subjects) จึงต้องออกแบบรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา หลักสูตรรายวิชา อาจารย์ผู้สอน และนักศึกษาเป็นสำคัญ ตลอดจนมีความเหมาะสมกับบริบทความขัดแย้งทางสังคมไทยตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมในสถานการณ์ปัจจุบัน รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่พัฒนาขึ้น เรียกว่า “PEACE model” มีหลักการสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การเรียนรู้กระบวนการ (P : Process learning) การสร้างเสริมพลังอำนาจ (E : Empowerment) การตระหนักรู้ (A : Awareness) การสร้างความรู้ (C : Construct) และการเรียนรู้อย่างมีมิตรไมตรี (E : Empathy learning) โดยรูปแบบการสอนนี้มุ่งเน้นการสอนสันติภายใน (Internal peace) แก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ : เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจสันติศึกษา และฝึกปฏิบัติทักษะในการจัดการความขัดแย้งและการลดความรุนแรงโดยสันติวิธีที่มุ่งเน้นการสอนสันติภายใน (Internal peace) สู่การมีสันติภายนอก (External peace)

ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย

1. ปัจจัยภายใน ได้แก่ คุณสมบัติ “สันติภายใน” ของผู้เรียน
2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา กิจกรรม รูปแบบ วิธีการหรือกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน
3. ปัจจัยเกี่ยวพันที่มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษา ได้แก่ บรรยากาศ สภาพแวดล้อม และโครงสร้างทางการศึกษา

องค์ประกอบของรูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย

1. หลักการสอนสันติศึกษา
2. วัตถุประสงค์การสอนสันติศึกษา
3. เนื้อหาการสอนสันติศึกษา
4. วิธีการสอนสันติศึกษา
5. ขั้นตอนการสอนสันติศึกษา
6. สื่อการสอนสันติศึกษา
7. การประเมินผลการสอนสันติศึกษา
8. บริบทที่เกี่ยวข้องกับการสอนสันติศึกษา
9. บทบาทอาจารย์ ผู้เรียน และวิทยาการสันติศึกษา
10. ระบบการสนับสนุนและการพัฒนาอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา
11. เงื่อนไขในการนำรูปแบบการสอนสันติศึกษาไปใช้

- การประเมินผลการสอนสันติศึกษา**
1. ด้านความรู้
 2. ด้านเจตคติ
 3. ด้านทักษะความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง
 4. ด้านความพึงพอใจ

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญนำมาอภิปรายผลดังนี้

จากความสำคัญของการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย และการพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยหรือรูปแบบการสอน “PEACE model” ดังกล่าวข้างต้นพบข้อสรุปว่า การสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษามีความสอดคล้องกับสภาพความขัดแย้ง ความรุนแรงในสังคมไทย ตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน สถานศึกษา สถานที่ทำงาน สังคม และระดับประเทศ จนอาจกล่าวได้ว่า สังคมไทยกำลังมีปัญหาวิกฤตการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงสูงมาก ส่งผลต่อบริบทต่าง ๆ ทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็น สังคม วัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และความมั่นคงของชาติ การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงมีความสำคัญในฐานะสถาบันแห่งปัญญาให้การผลิตบัณฑิตให้มีสันติภาพ ดังที่ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (2542 : 42) อ้างถึงใน ไพฑูริย์ สินารัตน์ (2553 :5) ได้ชี้แนะในส่วนการสร้างบัณฑิตว่า สถาบันอุดมศึกษาต้องสอนเพื่อพัฒนาคนให้มีลักษณะบูรณาการ คือ รวมคุณลักษณะทั้งสามในตัวบุคคล ได้แก่ คุณลักษณะด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มีการผสมผสานประสานสัมพันธ์สอดคล้องส่งผลเกื้อกูลต่อกันไปด้วยดีทั้งระบบก่อให้เกิดสันติภาพต่อสังคมโดยรวม

นอกจากนั้นการสอนสันติศึกษายังมีความสอดคล้องกับการเรียนรู้และมาตรฐานผลการเรียนรู้ และคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของแต่ละระดับคุณวุฒิ ในระดับปริญญาตรี ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2552 : 6 - 20) ได้ให้ความสำคัญต่อทักษะทางปัญญาในการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ ๆ และมีคุณสมบัติในการแก้ปัญหา ความขัดแย้งในสถานการณ์ส่วนบุคคล และกลุ่มสามารถแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาและสามารถนำไปปฏิบัติได้ นั้น มีความสอดคล้องกับการสอนสันติศึกษาอย่างมาก เพราะวิชาสันติศึกษานั้น มุ่งสอนให้ผู้เรียนมีทักษะทางปัญญามีความสามารถในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงในสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งความขัดแย้งในระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน สังคม และประเทศ และมีสมารถในการจัดการความขัดแย้งโดย

สันติวิธีเป็นทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาต้องมีความรู้ทฤษฎีและหลักการ วัตถุประสงค์ วิธีการสอน ขั้นตอนการสอน และการประเมินผล บนเงื่อนไขบริบทที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา การเมือง และเศรษฐกิจ มีระบบสนับสนุนการสอนสันติศึกษา และการพัฒนาอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา ในการวางแผนและออกแบบการสอน ต้องใช้วิธีการแบบบูรณาการ (Integration) ซึ่งเป็นรูปแบบการสอนที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดการบูรณาการทั้งด้านเนื้อหาสาระ วิธีการ และรูปแบบ นอกจากนี้ การมีบุคลิกภาพ “สันติภาพภายใน” ของอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาที่ไม่มีการใช้อำนาจครอบงำ นักศึกษาจะช่วยเปิดพื้นที่การเรียนรู้ “สันติภาพภายใน” แก่นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการศึกษาสันติศึกษาอย่างสันติสุข ดังเช่นรูปแบบการสอน “PEACE model” ที่วิจัยและพัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้สอนแก่นักศึกษาระดับปริญญาตรี หมวดวิชาศึกษาทั่วไป และหมวดวิชาเลือกเสรี ในสถาบันอุดมศึกษาไทยได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ

สุชาติ เศรษฐมาลินี (2556) กล่าวไว้ว่า การสอนรายวิชาสันติภาพศึกษาควรจะมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยวิธีการสอน และเทคนิคการสอนต่าง ๆ ในลักษณะวิธีการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนสันติภาพมากยิ่งขึ้น เพราะการศึกษาด้านสันติภาพนั้นต้องมีการศึกษาในหลายๆแง่มุม ทั้งในมุมมองกว้าง และลึกซึ้งจากศาสตร์ต่าง ๆ ร่วมกัน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ Finley. (2004) กล่าวถึง การสอนสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาปรากฏมี 2 รูปแบบ คือ 1) การสอนแบบครอบงำใช้อำนาจโดยครูต่อศิษย์ (Dominator model) ซึ่งปรากฏใช้มานาน ในปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นทั่วไป เนื่องจากการไม่มีเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและวิธีการแบบครอบงำ และ2) การสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Partnership model) ช่วยคัด ช่วยทำ ช่วยกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ในรายวิชา รวมถึงการมีส่วนร่วมในการให้คะแนน การประเมินผล และการให้เกรด ด้วยการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนจึงเป็นการสอนรูปแบบใหม่ เป็นสิ่งที่ท้าทายครูอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

หากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสถาบันอุดมศึกษาไทยทุกแห่งได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนให้มีการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย

ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปและหมวดวิชาเลือกเสรี หรือการสอน สอดแทรกสันติศึกษาในรายวิชาต่าง ๆ แก่นักศึกษาระดับปริญญาตรีทุก ๆ คนอย่างแพร่หลาย ได้ศึกษาเรียนรู้ความรู้อันสันติศึกษาและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี นักศึกษาในฐานะพลเมืองที่ดีของรัฐและพลเมืองที่ดีของโลกจะได้ช่วยกันเปิดพื้นที่สันติวิธี ในระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน สถานศึกษา สถานที่ทำงาน สังคม ประเทศ และโลก สามารถที่จะช่วยกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง ด้วยแนวทางสันติวิธีทำให้สังคมเกิดสันติสุขขึ้นได้อีกช่องทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากผลการวิจัย พบว่า แนวคิดและทฤษฎีสันติศึกษา และสันติวิธี มีจำนวนมาก ซึ่งแต่ละแนวคิดและทฤษฎีจะมีองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน เนื่องจากวิชาสันติศึกษาเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary studies) ฉะนั้น การนำแนวคิดและทฤษฎีสันติศึกษาและสันติวิธีไปประยุกต์ใช้ในการสอนสันติศึกษาจึงต้องใช้วิธีการแบบบูรณาการ (Integration) ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละรายวิชา และหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษานั้น ๆ

2. จากผลการวิจัย พบว่า การประเมินผลคุณลักษณะของผู้เรียนด้านสันติศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ความรู้ด้านสันติศึกษา เจตคติต่อวิชาสันติศึกษา ความสามารถในการจัดการความขัดแย้ง และความพึงพอใจต่อรูปแบบการสอนสันติศึกษาในการนำรูปแบบการสอนสันติศึกษาไปใช้สอนในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ อาจารย์ผู้สอนควรพิจารณาการประเมินผลคุณลักษณะของผู้เรียนด้านสันติศึกษาให้สอดคล้องและเหมาะสมต่อรายวิชา และหลักสูตรของแต่ละสถาบันอุดมศึกษานั้น ๆ

3. จากผลการวิจัย พบว่า บางสถาบันอุดมศึกษามีปัญหา ด้านการขาดแคลนอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษา ทำให้การเปิดรายวิชาสันติศึกษาอย่างไม่แพร่หลาย และไม่สามารถเปิดการเรียนการสอนได้อย่างต่อเนื่อง สถาบันอุดมศึกษาไทยจึงควรมีการพัฒนาศักยภาพอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การส่งบุคลากรไปศึกษาต่อด้านสันติศึกษาให้สูงขึ้น การเข้าร่วมอบรมสัมมนาเกี่ยวกับสันติศึกษาและสันติวิธี การเข้าร่วมฝึกทักษะการแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธีกับหน่วยงานสันติศึกษาต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

4. จากผลการวิจัย พบว่า กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษามีนโยบายด้านการสอนสันติศึกษาที่ยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างกว้างขวางแพร่หลาย การสอนสันติศึกษายังมีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสถาบันอุดมศึกษาของไทย ฉะนั้น กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ควรมีนโยบายการสอนสันติศึกษาและกิจกรรมสันติวิธีในสถาบันอุดมศึกษาเป็นนโยบายที่สำคัญเร่งด่วนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงในสังคมไทยในปัจจุบันโดยอาจจะเปิดสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป และหมวดวิชาเลือกเสรี การสอนสอดแทรกสันติศึกษาในรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งหากจะให้นักศึกษามีความรู้สันติศึกษาและทักษะในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี ควรมีจำนวนอย่างน้อยประมาณ 6-9 ชั่วโมง และการจัดกิจกรรมทางวิชาการและกิจกรรมนักศึกษาด้านสันติศึกษาและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธีในสถาบันอุดมศึกษาอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการสอนสันติศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยประเภทบัณฑิตศึกษา ปี พ.ศ. 2557 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช).

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการดำเนินกิจกรรมการสร้างรายวิชาและการจัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลาง เพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมศึกษาไทย. (2554). รายงานประจำปี 2553 คณะอนุกรรมการดำเนินกิจกรรมการสร้างรายวิชาและการจัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป เพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมศึกษาไทย. สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.

ทิศนา ชวนมณี. (2548). ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ทีศนา แชมมณี. (2556). **ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). **“การศึกษาไทยในอนาคต.”** ใน **หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ**, วันที่ 4 เมษายน 2538 .
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺธุณฺญากร). (2547). **“พุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่.”** วิทยานิพนธ์ ปรัชญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). **การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อสร้างผลผลิต.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์.(2553). **กลยุทธ์การสอนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โยธัน กัลตุง. (2538). **พุทธสันติวิธี ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง.** แปลโดย สมชัย เย็นสบาย สุวรรณสาธิตานันท์ และ สายพิน ศุภพุทธมงคล. กรุงเทพฯ : ปาจารย์สาร.
- สุชาติ เศรษฐมาลินี. (2556). **สัมภาษณ์การพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย.** สถาบันศาสนา วัฒนธรรม และสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ. 5 กันยายน 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2552). **กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษากระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2548). **หนังสือของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร0504/18022.** สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Arends. J.W.(1997).**Cooperative Learning Making “Groupwork”.** New Directions for Teaching and Learning. San Francisco ; Jossey-Bass Publishers.
- Denzin. N. (1978). **Sociological Methods.** New York : McGraw - Hill.
- Finley. L.L. (2004). **Are Future Teachers Prepared to Teach About and for Peace?** Paper Presented at the Shepherd Symposium for Social Justice, Laramie, WY.

